

Mate Vidović

ORGANIZACIJA OBAVJEŠTAJNE SLUŽBE NOP-a U VINODOLU

(Prilog istraživanju za razdoblje od 1941. do 1943. godine*)

Uvod

Položaj Vinodola, koji se između dva svjetska rata nalazio nedaleko od granice Jugoslavije i Italije, kao i jakih pomorskih i trgovačkih centara kao što su Rijeka i Sušak, privlačio je u to doba razne obavještajne službe kao što su Gestapo, OVRA, Intelegence Servis i druge. One tu organiziraju svoje centre kako bi mogle pratiti privredna, politička i vojna kretanja, odnosno biti neprestano u toku zbivanja na tako značajnom području. To pogotovo kada su utvrđivale svoje granične linije.

Poslije sloma Kraljevine Jugoslavije 1941. godine i okupacije njenih teritorija fašistička je Italija na tom području stacionirala jake vojne jedinice. Povećao se i rad njenih obavještajnih službi u svim oblicima, a bio je uključen i u novostvorenu okupatorsku, kvislinšku tvorevinu NDH. Prema Komunističkoj partiji i NOP-u taj je rad intenziviran osobito krajem ljeta, kada je NOP otpočeo s oružanom aktivnošću.

Okupacijske vlasti fašističke Italije za izvršenje svojih zadataka na ovom su području imale slijedeće organizacije i organe:

— Servizio speciale ministero estera (Specijalni servis ministarstva vanjskih poslova),

— Opera volontaria repressione antifascista — OVRA (Tajna obavještajna služba fašističkog režima),

— Servizio informazione militare — SIM ili UFFICIO I. (Vojna obavještajna služba), koja je u svakom štabu od puka navise imala centar u rangu odsjeka — odjeljenja.

Na području Vinodola kojega su okupirale jedinice V armijskog korpusa, obavještajnom službom do kapitulacije Italije rukovodio je Ufficio Corpo Armata, UFFICIO I-CA (Obavještajni ured korpusa) sa sjedištem u Crikvenici.

Zbog specifičnih prilika na tom teritoriju taj je ured imao u nekim bataljonima i divizionima čak i svoje obavještajne urede. Svi ti uredi-centri imali su na raspolaganju kao izvršne organe i odjeljenja, vodove ili čete karabinjera — CRR. U Vinodolu su karabinjerske jedinice do sredine svibnja 1941. godine bile razmještene u Driveniku, Triblju, Grižanima i Sv. Jakovu, a u Crikvenici i Novom Vinodolskom u toku cijele okupacije, tj. do kapitulacije Italije u rujnu 1943. godine. Sve su te jedinice bile iz sastava XII bataljona karabinjera.¹

Na vinodolskom području te su organizacije u prvo vrijeme uspjele angažirati manji dio labilnih građana, uglavnom onih koji su bili pod izravnijim utjecajem Mačekove i ustaške propagande, što je pozivala na lojalnost novim gospodarima. Glavni zadatak talijanskih obavještajnih službi bio je

u prikupljanju podataka o svim oblicima antifašističke i antiokupatorske djelatnosti, pogotovo o komunistima, jer su u njima vidjeli glavne neprijatelje. Prikupljene podatke kasnije su obilno koristili, upadali u domove i naselja, hvatali i odvodili u zatvore i internaciju mnoge ljude.

Takvoj organizaciji suprotstavila se jedino Komunistička partija, koja je kroz svoj ilegalni rad osim ostalog stekla i iskustvo kako i na koji način onemogućiti rad svojim neprijateljima, pa je pristupila organiziranju svoje obavještajne i informativne službe.

Na savejstovanju u Stolicama kod Krupnja, što je održano 26. rujna 1941. godine pod neposrednim rukovodstvom vrhovnog komandanta druga Tita, stvoreni su temelji organizacionog oblika obavještajne i informativne službe u narodnooslobodilačkom pokretu.² Centralni komitet KP za Hrvatsku i operativno partijsko rukovodstvo CK Hrvatske na svojem teritoriju taj su zadatak prenijeli i na niže organe (okružne, kotarske i mjesne komitete) što su u to vrijeme rukovodili svim organizacijskim, političkim, vojnim i ostalim pitanjima oružanog ustanka i oslobodilačke borbe na cijelom teritoriju Hrvatske, pa tako i obavještajnom i informativnom službom.

Krajem 1941. godine, odnosno 25. prosinca 1941. godine, Glavni štab Hrvatske daje »Upute za organizacije političke obavještajne službe«.³ Prema tim Uputama, u svakom bataljonu i višim štabovima trebalo je postaviti »političkog obavještajnog oficira koji će obuhvatiti u svoj djelokrug sve vojne jedinice i sve civilno stanovništvo svog područja dok se ne organizira civilna obavještajna služba, koja će kasnije preuzeti civilnu službu.«

Za rad u četama, odijeljenim vodovima, selima i mjestima, predviđeno je da obavještajni oficiri imaju svoje povjerenike. Rad tih povjerenika je tajan i obavljao se uz druge dužnosti zato da je što manje primjetan. Političko-obavještajni oficir za svoj rad odgovoran je svojem pretpostavljenom komandantu i komesaru, a osim toga je i član vojnog suda, što su ga još sačinjavali i komandant, komesar i sudski oficir.

Masovni razvoj narodnooslobodilačkog pokreta i narastanje oružanih partizanskih jedinica od vodova, četa, bataljona u odrede, prvih mjeseci 1942. godine, počelo je razlučivanje političkog od vojnog rada obavještajne službe, tako da se u štabovima partizanskih jedinica formira obavještajno-informativna služba, koja je za svoj rad odgovorna pretpostavljenom štabu, a sve je objedinjavao Glavni štab Hrvatske. Time nije prestala uloga političkih organa na terenu da prate i prikupljaju podatke, i time pomažu razvoj partizanskih jedinica i ustanova na svojem teritoriju, te da daju sugestije za njihov rad, kako bi se polučio što bolji uspjeh u razvoju NOP-a.⁴ U to vrijeme u najviše slučajeva za taj posao je osim ostalih dužnosti bio zadužen u štabu partizanskih jedinica komesar, a u okružnom komitetu KP i nižim organima organizacioni sekretar partijske organizacije.

Koncem 1942. godine Glavni štab za Hrvatsku brojno se povećao, pa se reorganizirao i formacijski podijelio na komandni dio (komandant, komesar i načelnik štaba) i dva odjeljenja. Prvo odjeljenje objedinjavalo je rad operativnog, personalno-obavještajnog, političko-obavještajnog, inženjerskog i artiljerijskog odsjeka. Drugo odjeljenje imalo je odsjeke za vojne vlasti i pozadinu, intendanturu, tehnički, sudski i sanitetski.⁵

Formiranjem političko-obavještajnog odjeljenja u Glavnom štabu Hrvatske stvoren je organ što je preuzeo zadatak organiziranja te službe na svojem teritoriju, pa već 2. siječnja 1943. godine daje »Opće uputstvo o or-

ganiziranju obavještajne službe na teritoriju GŠH«, a zatim 1. lipnja 1943. godine i detaljno »Uputstvo o organizaciji informativne službe«. Da bi se postavljani zadatak, što je preciziran u tim uputstvima, i kadrovski osigurao, održan je obavještajni tečaj u Otočcu od 6. i 11. lipnja 1943. godine. Taj tečaj je organizirao Glavni obavještajni centar pri Glavnom štabu Hrvatske. Na tečaju su kao osnova za rad služila postojeća uputstva kao i »Uputstvo o organizaciji obavještajne službe« što ga je poslije izdao Političko-obavještajni odsjek Glavnog štaba Hrvatske.

U radu tog tečaja sudjelovalo je 12 slušatelja, koje su uputili okružni i divizijski komiteti KPH. Iz Vinodola su prisustvovala 2 slušatelja, Toma Strizić — Primorski i Ludvik Hreljac — Zec, koji su po završetku tečaja preuzeli rukovodne dužnosti u organiziranju obavještajne službe u Vinodolu.⁶

Poslije održanog tečaja 26. srpnja 1943. godine kako je već rečeno, Političko-obavještajni odsjek Glavnog štaba Hrvatske izdaje »Uputstvo o organizaciji obavještajne službe«, po kojem je ta služba postavljena na sistematske osnovne organizirane na teritorijalnom principu, tako da je organizacija obavještajne službe na teritoriji Glavnog štaba podijeljena na:

1. Stalnu teritorijalnu obavještajnu službu:

- a) na oslobođenom teritoriju
- b) na neoslobođenom teritoriju

2. Obavještajna služba u vojsci

- a) u redovnoj Narodnooslobodilačkoj vojsci
- b) u partizanskim odredima, operativnim sektorima i zonama.

Stalna teritorijalna obavještajna služba imala je karakter stalnosti — nepokretnosti, njeni centri su pokrivali određeni teritorij, a njenu organizaciju su činili slijedeći organi:

— Glavni obavještajni centar, GOC, (političko obavještajni odsjek) koji je djelovao na čitavom teritoriju što ju je zahvatao Glavni štab Hrvatske. Za svoj rad je u stručnom smislu bio odgovoran obavještajnom odsjeku Vrhovnog štaba.

— Pomoćni obavještajni centri, POC, zahvaćali su čitave pokrajine.

— Rajonski obavještajni centri, ROC, zahvaćali su teritorij jednog ili više kotareva, ili čak okrug, a podređeni su mu obavještajni centri komandi mjesta. S mjesnim i općinskim povjerenicima održavao je izravnu vezu.

Na taj način je postavljena obavještajna mreža na čitavom teritoriju Glavnog štaba Hrvatske sa svojim specifičnostima na oslobođenom i neoslobođenom teritoriju pojedinih pokrajina.

Ona je postala samostalna organizacija koja je imala u zadatku da prikuplja i sređuje podatke o svim događajima, ustanovama, osobama i stvarima, što su od interesa, važnosti i koristi narodnooslobodilačkoj borbi.

U ovom napisu nećemo obuhvatiti rad obavještajne i informativne službe u partizanskim jedinicama i odredima, već samo u teritorijalno-obavještajnim organima, pa smatram da iznijeti podaci daju dovoljan uvid u organizacione tokove koji su neposredno utjecali na razvoj obavještajne i informativne službe u Vinodolu.

Razvoj obavještajne službe u Vinodolu

U početnom razdoblju NOP-a obavještajna i informativna služba bile su u sklopu funkcija, što ih je u to vrijeme obavljao Okružni komitet KPH

za Hrvatsko primorje i Gorski kotar na čijem se teritoriju nalazio i Vinodol. Naime, u to doba čitavom organizacijom rukovodio je Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje i Gorski kotar na čitavom svom području.⁸ Paralelno s razvojem NOP-a, Okružni komitet KPH postepeno je pojedine funkcije prenosio i na kotarske, općinske i mjesne komitete, kako su se oni osnivali. Za pitanja obavještajne i informativne službe obično su bili zaduženi organizacioni sekretari komiteta.

U prvo vrijeme obavještajno-informativna služba ovdje se bavila sudskom, obavještajnom i informativnom problematikom, da bi se u kasnijem razvoju svaki sektor rada odvojio i formirao svoju službu.

Podatke o stanju i kretanju neprijatelja NOP-a prikupljali su u granicama svojih mogućnosti svi članovi KP i njihovi saradnici, prenosili te podatke određenim vezama, u najviše slučajeva usmeno a daljnjim razvojem i pismeno, tako da o tome nemamo dokumenata iz prvih dana razvoja u NOP-u.

Prvi dosad poznati pismeni izvještaji na ovom terenu dostavljeni su Okružnom komitetu KPH za Hrvatsko primorje iz Novog 7. travnja 1942. godine od obavještajca »M1«,⁹ pa zatim veza sa Crikvenicom 8. lipnja 1942.¹⁰ gdje se traže podaci od obavještajca koji nosi konspirativno ime »Duma«. Poslije toga se javlja iz Selaca drug »Zec« 26. lipnja 1942.¹¹ godine, pa ponovo iz Crikvenice drug »Mrko« 1. i 11. studenog 1942.¹² godine (dekadni izvještaji). U istom razdoblju je otkriven rad neprijateljske »trojke« u Bribirskoj četi,¹³ te špijuni u Ledeničko-krmpotskom logoru.

Punktovi i jayke koji su korišteni za potrebe Partije, bili su tada korišteni i za obavještajnu djelatnost. Zbog raznih razloga su se morali mijenjati, o čemu ima više podataka u partijskoj građi.¹⁴

Iz tih nekoliko podataka vidi se da je u određenim uvjetima Okružni komitet već tada imao prilično dobro postavljenu informativnu mrežu u neprijateljskim garnizonima i obavještajnu u svojim organima, koji su pratili kretanje neprijateljskih snaga i davali podatke koji su bili dragocjeni za NOP.

U prvim mjesecima 1942. godine formirani su vojno-partizanski sudovi koji su bili nadležni za vođenje istrage i suđenje neprijateljskim elementima NOP-a, onim u jedinicama i na terenu, gdje je jedinica bila stacionirana. Ti su se sudovi nalazili su sastavu bataljona i odreda, a njihovo sudsko vijeće sačinjavali su komandant, komesar i obavještajni oficir jedinice.¹⁵ U objašnjenju o nadležnosti tih sudova tada je rečeno »da se ispitivanje i istraga špijuna mogu vršiti (depeša se upućuje radi boljeg upoznavanja stvari) u četama. Samo likvidiranje bez obzira vršilo se u četi, u bataljonu ili pred narodom ne može se izvršiti bez Vojno-partizanskog suda.«¹⁶ To jasno govori da je i u najtežim prilikama NOP-a bio reguliran način kako i na koji način osigurati pravdu, tj. nije se mogla podnijeti presuda bez detaljne istrage i činjenica, što u određenoj situaciji osiguravaju pravilnost donošenja odgovarajuće presude. Obavještajni oficiri su bili članovi vojno-sudskog vijeća do kraja 1942. godine, pa im je tada prestala uloga sudskih istražitelja.

Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje i Gorski kotar 12. rujna 1942. godine izdaje »Uputstvo kotarskim komitetima i bataljonima za partizansku obavještajnu službu i upute za obavještajnu i informativnu službu

Narodnooslobodilačke vojske te zadaci obavještajne i informativne službe uopće,¹⁷ koje u glavnim crtama obuhvaća slijedeće:

»1. U svakoj partijskoj organizaciji treba odrediti jednog obavještajca koji pazi na budnost partije, na partijsnost te na konspiraciju, kako bi se održao kontinuitet partije.

2. Uočiti razliku između obavještajnog i informativnog rada. Obavještajna služba ima u zadatku da vodi računa da se neprijatelj ne uvuče u naše redove, a informativna služba pribavlja podatke o neprijatelju koji živi i radi na našoj neoslobođenoj teritoriji.

3. Zadaci obavještajne službe:

Pod tom točkom precizirano je niz podataka kako i koje podatke treba prikupljati za potrebe NOP-a, kako prodirati u neprijateljske redove, te doći do kartografskih podataka kao i onih što se postižu izmamljivanjem od neprijateljskih kurira i ordonanasa. Po tom uputstvu trebao je u kotarskom komitetu raditi stručni obavještajac, a u svakoj jedinici trebali su raditi pomoćni obavještajci. Pomoćnih obavještajaca je u jednom mjestu ili jedinici trebalo biti više, ali tako da nisu znali jedan za drugog, pa su jedan drugog kontrolirali i time osiguravali točnost izvještaja, a istodobno utjecali na život i rad u sredinama gdje su živjeli i radili. Obavještajci su imali svoje konspirativne oznake, tako da su se u svojim izvještajima označavali sa »stručnjak F-povjerljivo« a pomoćnik je imao svoju oznaku »pomoćnik E3«, ili neko drugo slovo s brojkom.

U toku osnivanja nisu postojali osposobljeni kadrovi, pa su za obavještajce određivane osobe koje imaju afiniteta za taj posao, a da su istodobno povjerljivi i beskompromisni borci, visoke moralno-političke svijesti, hrabri, izdržljivi, samoinicijativni i snalažljivi u svim borbenim i ostalim situacijama, bezgranično odani ciljevima oslobodilačke borbe i revolucije, spremni na najveće napore i teškoće do samožrtvovanja.

Tom novom organizacijom prenijeti su zadaci obavještajne i informativne službe s organizacionog sekretara KP na osobu kojoj je to bio isključivi zadatak, pa je dat nov oblik organiziranja, a time učinjen i odgovarajući napredak u razvoju te službe.

Bez obzira na tu okolnost Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje u svom izvještaju CK KPH od 13. studenog 1942. godine¹⁸ govori da je pojačao svoj rad na organizaciji obavještajne službe, ali istodobno se žali da nisu postignuti neki vidni rezultati. Napominju da kadrovima ide teško, drugovi teško shvaćaju kako treba raditi, ali daju obećanje da će se pobrinuti da se i to pitanje što prije riješi, pa je s tim u vezi održano u Okružnom komitetu nekoliko radnih sastanaka gdje su obrađeni neki od detalja obavještajne i informativne službe, što su bitno utjecali na rad.

U Crikvenici je bilo sjedište štaba 5. armijskog korpusa talijanske vojske, pa su se oko njega okupljali i razvijali priličnu aktivnost razni neprijateljski elementi, koje su pratili naši drugovi kao što su »Duma«, »Luka«, »Spartakus«¹⁹ »Mrko«,²⁰ »Crni«, »Mali«²¹ itd. Među neprijateljskim elementima ističu se pripadnici HSS-a, te malobrojni pristaše ustaške i četničke organizacije. Njihov rad je kontroliran tako da su spomenuti drugovi obavještajci-povjerenici upoznati sa većim dijelom njihovih zaključaka i stajališta. Na osnovi dobivenih obavijesti poduzimane su pravodobne akcije u raskrinkavanju njihova protunarodnog i neprijateljskog rada na terenu.

Svi izvještaji su se provjeravali, kako je već rečeno, na taj način što je više povjerenika radilo u jednom mjestu, osim toga su ih već povjerenici razvrstali na podatke što su provjereni i neprovjereni, tako da se uspo- redba obavljala u rukovodstvu, pa nije moglo doći do zabuna. To se po- zitivno odrazilo na rad obavještajne službe.

Primjer je pismo koje je uputio Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje 17. siječnja 1943. godine u 11 sati štabu V operativne zone Hrvat- ske sa slijedećim podacima:²²

»Upravo smo dobili informaciju druga koji je u vezi s jednim talijan- skim oficirom, koji mu je poručio da se na šumu sprema akcija većeg stila u saradnji ustaša, domobrana i Nijemaca. Drugi jedan naš obavještajac jav- lja jutros slijedeće: U nedelju 17. siječnja 1943. god. ima započeti akcija protiv šume. Ta je akcija zamišljena kao jednovremena ofanziva Nijemaca, ustaša, domobrana, četnika i Talijana na svim frontovima.

— U Crikvenici se sakupilo nešto motornih vozila, a izgleda da će doći do pojačanja i u trupama.

— U vezi sa ovom akcijom Talijani ne napuštaju Gospić i Otočac nego kane voditi akciju iz tih mjesta.

Obavijestili smo i Bribirsku četu.«

Citirani tekst potvrđuje da je i suradnja između partizanskih jedinica i onih u političkim organima na terenu bila već razvijena.

Početak 1943. godine pristupilo se osamostaljivanju obavještajne službe na teritorijalnom principu, pa je s tim u vezi formiran Pomoćni obavještajni centar u Komandi primorsko-goranskog područja za njihov teritorij.²⁴ Taj centar je za svoj rad bio neposredno odgovoran GOC GŠH. U Okružnom komitetu KPH za Hrvatsko primorje i dalje je radio Obavještajni centar koji sa svojom mrežom ulazi u novu organizaciju.

Nekako istodobno formiran je i obavještajni centar u Komandi mjesta Krmpote—Ledenice,²⁵ gdje je te poslove određeno vrijeme obavljao uz re- dovnu dužnost komesar Komande mjesta.

U travnju 1943. godine za šefa Obavještajnog centra u Komandi mjesta postavlja se posebna osoba, koja radi na tom poslu do formiranja ROC-a za južno Primorje odnosno do srpnja 1943. godine,²⁶ kada ulazi u njegov sastav, i time prestaje s radom Obavještajni centar komande mjesta. Oba- vještajni centar komande mjesta objedinjavao je rad povjerenika u općin- skim i seoskim NOO-ima koji su od prije radili te poslove na njenom te- renu, a istodobno nastojao proširiti što više obavještajnu i informativnu mrežu, kako bi mogao udovoljiti postavljenom zadatku.

Do prve polovice travnja 1943. godine²⁷ u garnizonima u Novom, Gri- žanama i Sušaku uspostavljena je dobra veza s talijanskim vojnicima od kojih su dobiveni značajni podaci o moralno-političkom stanju i kretanju, kao i njihovoj opskrbi u naoružanju i ostalom. Među njima ističemo grupu pripadnika KP Italije u Novom, koja u svom pismu od 15. travnja 1943. godine piše slijedeće:

»Mi Vaši drugovi po ideji i borbi, mi talijanski komunisti prvi smo da priznamo visoku hrabrost svih vaših velikih heroja. Mi povezani uza sve antifašističke snage naše posade i bližih posada zahvalnost i blagodarnost naše partije. Neka stigne do baraca, do velikih junaka koji su protjerali fašističke armije iz Like i do boraca svih fronti. Naš najdraži pozdrav.«

Osim ovog borbenog priznanja našim borcima talijanski komunisti iz garnizona u Novom i okolnih posada, daju podatke kako prepoznati pripadnike njihove organizacije:

»Za drugove koji pripadaju grupama organiziranim u partiji bit će nacrtan tintenom olovkom ispod desnog poklopca, desnog malog gornjeg džepića, jedan ravni znak širine pola centimetra i duljine tri centimetra.«²⁸

Ta grupa je bila dosta aktivna i korisna tako da se od nje dobivalo podatke o kretanju talijanskih jedinica na ovom teritoriju, među ostalim dostavljala je i službene dokumente i naredbe u prijevodu kako slijedi:

»Komanda XIV Brigata Kostiera²⁹

Tajna (Prijevod)

Officio addestramento-Operazioni

N. 10/7402 di post Div II/8b

Posta Mil 41 3 augusta 1943

Predmet:

Al. komanda VI btg. presidario

Post Mil 41

Al. komanda 1/XXXVII btg. G.a.f.

Post Mil 41

2 perconocenza

Al. komando V btg intr di CA

Post Mil 41

Al. komando metteore territorialde di

Porto re (Kraljevica)

Al. komando V reg gruppomenta GAF

Post Mil 10

Al. komando divisione etr »RE«

Post Mil 93

Komanda V korpusa armijskog, naređuje

- a) Preseljenje 2. čete V mitraljeskog bataljona zona Krivi Put u Tribalj,
- b) Preseljenje VI posadnog bataljona (komanda) i 62 posadne čete iz Triblja u Hreljin,
- c) Preseljenje 1/27 bataljona GAF, iz Hreljina—Zlobina u Sušak.

Zbog raspuštanja slijedom toga razmještaja ljudi i materijala u druge odrede GAF-a, dispozicije sa strane komande V grupe GAF,

određujem

VI pozadinski bataljon (komanda) i 62 posadna četa bit će smijenjena od 2. čete V mitraljeskog bataljona, koja dolazi iz Krivog puta. Čim stigne na mjesto 2. četa V mitraljeskog bataljona, komanda VI pozadinskog bataljona i 62. četa će se premjestiti iz Triblja u Hreljin.

1/27 bataljon GAF (Komanda) i 3. četa GAF započet će pokret premještenja na Sušak čim budu stigli na mjesto VI posadni bataljon i 62. posadna četa.

Pokreti o kojima se gore govori morat će se izvršiti do 14. kolovoza.

Dane pokreta pojedinih odreda treba odrediti pojedinačno. Svaka komanda, koja je zainteresirana za ovaj premještaj, javit će 6. ovog mjeseca telefonski ovoj komandi:

Brojno snagu oficira

Brojno snagu trupa

Brojno snagu količinu materijala u kvintalima

Brojnu snagu količinu municije u škrinjama, da bi se moglo priskrbiti prevozno sredstvo.

Zainteresirane komande izvršiti izmjenu pojedinih posada s pravilnim zapisnikom od koga će kopija biti poslana ovoj komandi. Pojedine podatke treba priopćiti nakon izvršenja pokreta.

il generale di brigada Comandante
(Italo Amato)«

To potvrđuje da je već u to vrijeme naša obavještajna služba u priličnoj mjeri ovladala postavljenim zadatkom i da je bila u mogućnosti dati dosta podataka o kretanju neprijateljskih snaga.

U prvoj polovici srpnja 1943. godine uslijedila je reorganizacija obavještajne i informativne službe na teritoriju Glavnog štaba Hrvatske pa tako i Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, na čijem terenu se nalazi i Vinodol.

Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje³⁰ organizira Pomoćni obavještajni centar, POC, za Hrvatsko primorje, Gorski kotar i Istru, koji je za svoj rad odgovoran Okružnom komitetu za Hrvatsko primorje, a stručno Glavnom obavještajnom centru (GOC) ili Političko-obavještajnom odsjeku GŠ Hrvatske.

Na području tog POC-a formirani su:

ROC za kotar Crikvenicu,

ROC za južni dio Hrvatskog primorja, u kojem su obuhvaćeni kotarevi Novi, Senj i otoci Rab i Pag, koji se odvajaju u rujnu 1943. godine, kada se formira ROC za kvarnersko otočje sa sjedištem u Rabu. Taj ROC tada objedinjava teritorij otoka Krka, Raba, Paga, Cresa, Lošinja i Suska.

ROC za Istru.

ROC za kotar Delnice i Čabar, koji u rujnu 1943. godine prerasta u POC za Gorski kotar.³¹

ROC za Sušak i Rijeku.

Područje Vinodola pokrivali su ROC za kotar Crikvenicu i djelomično ROC za Sušak i Rijeku, te ROC za južni dio Hrvatskog primorja.

Brojno stanje ljudstva što je radilo u tim organima ovisilo je o veličini teritorija kojeg su pokrivali, a najmanje su trebala biti trojica u svakom centru, od kojih je jedan bio rukovodilac a ostali pomoćnici. Pomoćnici su bili samostalni u radu, odnosno za svoj posao su neposredno odgovarali svom rukovodiocu. Ako su bila dva pomoćnika jedan se bavio političkim, a drugi vojnim pitanjima. Svaki pomoćnik formira svoju obavještajnu mrežu, koja se sastoji od većeg broja povjerenika i o njoj je upoznat samo njegov rukovodilac, pa je na taj način osigurana konspiracija na toj razini.

Izvjestaje o svom radu povjerenici su slali svakih deset dana, a po potrebi i češće. Oni su slani s originalnim sadržajem, tj. njihov sadržaj se nije mijenjao, već je doslovce išao onako kako ga je napisao povjerenik, bez utjecaja pretpostavljenih organa, do mjesta gdje se uspoređivanjem podataka donosilo konačan zaključak i odluka za razrješenje pojedinih problema.³²

ROC za južno Primorje bio je smješten u selu Mataija Draga a u njemu su radili rukovodilac centra i dva pomoćnika. Jedan pomoćnik radio je na političkim pitanjima i djelovao u centru, a drugi je pomoćnik radio na vojnoj problematici i bio smješten u Komandi mjesta Krmpote—Ledecnice u selu Omaru, gdje je bio i rukovodilac centra u toj komandi. ROC je ostvario dobru suradnju i vezu s talijanskim oficirima u garnizo-

nima u Novom i Klenovici—Žrnovnici, tako da je otuda dobivao dosta podataka o stanju u tim i bližim garnizonima. Osim toga imao je svoje povjerenike kao što su »Klen«, »Višnja«, »Glumica«,³³ »Nodilo«, »Slobodan«, »Grupa talijanskih voznika u Novom«. Posebno se isticao jedan oficir koji je radio u garnizonu u Žrnovnici, a davao je podatke i održavao svoju vezu putem pošte u Žrnovnici. Taj oficir se nakon kapitulacije Italije uključio u rad Komande mjesta Novi, a zatim je prešao u Diviziju Garibaldi.³⁴

Povjerenik »Nodilo« javlja ovom centru 22. srpnja 1943. godine kao pouzdano:

»Talijanska komanda je zatražila od sreskog predstojnika Bambića da izda proglas narodu, ukoliko se dogodi još koja akcija, da će biti odgovorne familije boraca. Nakon što je sastavio proglas, Bambić ga je dao talijanskoj komandi, da ga potvrdi.« Dok povjerenik »Višnja« 2. kolovoza 1943. godine te podatke potvrđuje slijedećom porukom:

»Sreski je sastavio proglas povodom posljednje akcije u Novljanskom polju. Ovaj proglas dao je Talijanima na potpis, ali su oni poslali na Crikvenicu. Prije tri dana je to vraćeno potpisano u cijelosti, osim što je prekriziženo, da će se usjevi posjeći. Međutim isti taj proglas leži sva ova tri dana kod njega u ladici. Izgleda da ga se ipak boji objesiti po mjestu.«³⁵

Iz tih primjera vidi se u kojoj mjeri se naša obavještajna služba infiltrirala u neprijateljske redove.

Na teritoriju Vinodola Obavještajni centar za južno primorje pokrivaو je područja NOO-a općina Novi, Ledenice, Bribir, Zagone i Krmpote.

Obavještajni cenar Kotarskog komiteta KPH Kraljevica formiran je u prvoj polovici listopada 1944. godine.³⁶ Taj je centar obuhvaćao i dio područja Općinskog NOO-a Križišće (sela Ožlak i Dol) što se nalaze na području Vinodola.

Za prvog organizatora obavještajne službe po uputstvu kojim se ova služba formira na teritorijalnom principu uputio je Kotarski komitet KPH Sušak jednog druga koji se teško snalazio u tom poslu, jer nije poznao ljude a niti prilike u koje je došao kao stranac, pa je nakon što je u posao uveo drugu osobu otišao s ovog područja.

ROC Crikvenica pokrivaو je područje koje su činili općinski NOO-i Crikvenice, Drivenika, Grižana, Selaca, Sv. Jakova i Triblja. Formiran je u srpnju 1943. godine.

Na čitavom području postoji razgranata obavještajna mreža, jer čitav narod, s manjim iznimkama, stoji uz pokret. Kao povjerenici iz pojedinih mjesta javljaju se konspirativnim imenima drugovi »Zemljak«,³⁷ »Zapad«,³⁸ »Ujko«,³⁹ »Orlov«, »Barba« i »Drago«, koji dostavljaju podatke o stanju u njihovim mjestima, o kretanju i stanju neprijateljskih jedinica i o radu njihovih pomagača i doušnika.

Povjerenik »Orlov« javlja iz Crikvenice 27. svibnja 1943. godine da bi mogao doći do nacrtu bunkera što ih poduzeće Stanka Cara i njegovog zeta iz Crikvenice gradi za talijansku vojsku. Poduzeće gradi bunkere u Crikvenici, Kraljevici, Novom, Ogulinu, Jastrebarskom, Karlovcu, Ozlju i Jaski. Moli za uputstvo koji nacrti prvenstveno interesiraju NOP.⁴⁰

S terena Crikvenice se saznaje o OSS-ovcima u izvještaju od 25. kolovoza 1943. godine slijedeće:

»Ovih dana održana je njihova konferencija nakon čega je svima na-
ređeno da se imaju opredijeliti ili za Mačeka ili za šumu. Za šumu su svi
pristali sa Borićem narodnim zastupnikom, osim Kraljića i Mudrovčića,
koji ionako ne znače mnogo.⁴¹

Kako vidimo u drugoj polovici 1943. godine obavještajno-informativna
služba na području Vinodola imala je obavještajnu i informativnu mrežu što
je budno pratila kretanje njenih neprijatelja i bila sposobna da pruži dosta
podataka rukovodstvu NOR-a za donošenje pravodobnih odluka.

Ovim napisom nisu iscrpljeni podaci o kretanju i razvoju informativne
i obavještajne službe na ovom području, a istodobno nije usmjerena težnja
na otkrivanju osoba koje su se nalazile iza konspirativnih imena, jer bi to
iziskivalo znatno veći prostor od onog koji je predviđen za ovu temu u ovom
zborniku. Smatram da bi trebalo daljnjim istraživanjem dopuniti ove po-
datke, pa kroz to u potpunosti sagledati razvoj i stanje ovako delikatnog
posla u uvjetima narodnooslobodilačkog rata, kada su se ljudi, nevični tom
poslu, suprotstavili mnogo osposobljenijem i superiornijem neprijatelju i
nad njim izvojevali pobjedu.

IZVORI PODATAKA:

¹ *Svetozar Tintor*: Trinaesta primorsko-goranska divizija, Zagreb 1968, str.
23; Mladen Plovanić: pismena izjava (kod autora).

² *Jefto Šašić*, Obaveštajna služba i služba bezbednosti u NOP-u, Vojno delo
1941—1961, str. 834—861.

³ Zbornik V, knjiga 2, str. 263—265.

⁴ Zbornik V, knjiga 3, str. 138.

⁵ Putevima glavnog štaba Hrvatske, Zagreb 1976, str. 50—51.

⁶ Uputstvo o organizaciji obavještajne službe Hrvatske, AIHRPH, Zagreb, fond
CK KPH — KP — 25/1418, film CHRP Rijeka XXXVI/196—207.

⁷ Mladen Plovanić, pismena izjava; dr Josip Brnčić, zapis (kod autora).

⁸ *Ivica Cuculić*: »Gorski kotar u radničkom pokretu i NOB«, Rijeka 1974,
str. 358.

⁹ AIHRPKPH Zagreb, fond KP — 266/159; film CHRP Rijeka XV/39.

¹⁰ AIHRKPH Zagreb, fond KP — 266/73; film CHRP Rijeka XXXVI/54.

¹¹ AIHRKPH Zagreb, fond KP — 266/116.

¹² AIHRKPH Zagreb, fond KP — 267/239 i 267/246.

¹³ Film CHRP Rijeka XV/50—51.

¹⁴ AIHRKPH Zagreb, fond CKKPH KP— 11/264; film CHRP Rijeka XL/191.

¹⁵ *Viktor Bubanj*, izvještaj, film CHRP Rijeka, XV/56—57.

¹⁶ Pismo »Druga Ive«, film CHRP Rijeka XV/55.

¹⁷ AIHRPH Zagreb; fond CK KPH KP — 267/214; film CHRP Rijeka XXXIX/
/41—42.

¹⁸ AIHRPH Zagreb; fond CKKPH KP — 14/479; film CHRP Rijeka XL/252—
—254.

¹⁹ AIHRPH Zagreb: fond CKKPH KP — 267/264 i 268/425; film CHRP, Ri-
jeka XXXIX/L69—177.

²⁰ AIHRPH Zagreb, fond CKKPH KP — 267/239 i 267/246.

²¹ AIHRPH Zagreb, fond CKKPH KP — 266/159.

²² AIHRPH Zagreb, fond CKKPH KP — 268/359; film CHRP Rijeka XXXIX/
/286.

²³ AIHRPH Zagreb, fond CKKPH KP — 23/1273; Babić ing. Zvonko i Brnčić
dr Josip, zapis (kod autora).

- ²⁴ *Mladen Plovanić*: pismena izjava; Orfeo Tićac, zapis (kod autora).
²⁵ Isto kao i 24.
²⁶ AIHRPH Zagreb, fond CKKPH KP — 21/995; film CHRP Rijeka XXXVI/
 /96—98.
²⁷ AIHRPH Zagreb, fond CKKPH KP — 271/621, film CHRP Rijeka XXXIV/
 /208—210.
²⁸ AIHRPH Zagreb, fond CKKPH KP — 26/1496, film CHRP Rijeka, XXXVI/
 /256.
²⁹ AIHRPH Zagreb, fond OK KPH Hrv. primorje KP — 269/452.
³⁰ Orfeo Tićac, zapis (kod Autora).
³¹ Isto kao na rednom broju 30.
³² AIHRPH Zagreb, fond CKKPH KP — 267/246.
³³ AIHRPH Zagreb, fond CKKPH KP — 26/1498.
³⁴ *Orfeo Tićac*, zapis (kod autora).
³⁵ AIHRPH Zagreb, fond CKKPH KP — 26/1489.
³⁶ Fond VII Beograd iz CKKPH, film 26/283—286 i 26/293—301.
³⁷ Fond VII Beograd iz CKKPH, film 26/21.
³⁸ AIHRPH Zagreb, fond CKKPH KP — 270/619, film CHRP Rijeka XXXII/45.
³⁹ AIHRPH Zagreb, fond CKKPH KP — 26/1488.
⁴⁰ AIHRPH Zagreb, fond CKKPH KP — 22/1129.
⁴¹ Film CHRP Rijeka XIV/38.

BILJEŠKE

* Pri pisanju ovog članka dali su mi svojim primjedbama veliku pomoć drugovi Mladen Plovanić, Ivo Stipaničić, Ivica Cuculić i dr Josip Brnčić, na čemu im se zahvaljujem.

** Iz raspoloživog materijala — izvještaja koji su potpisani konspirativnim imenima ne vidi se da li su se te osobe isključivo bavile obavještajnom službom, ili samo uz redovne dužnosti. No, kako su davali podatke što spadaju u kategoriju obavještajne službe u ovom sam radu istaknuo njihova imena onako kako njihov rad to zaslužuje.

Početkom godine djeluje se još uvijek konspirativno i, u pravilu, u malim grupama. Grupe često ne znaju jedna za drugu, a ni pojedinci, jer su i pojedinci dobivali pojedine zadatke od rukovodilaca — onih u pozadini ili neposredno iz partizanske jedinice. To je posebno važno za podatke u održavanju veza s organizacijama i pojedincima u susjednim mjestima (Novi Sela, Crikvenica), za brze i specijalne poruke oko dječaka iz partizanskih jedinica na terenu i osiguranje takvog dječaka (stranac), itd. Taj konspirativni način rada postupno je gubio takva vrijednost, a usko je se sasvim izgubio jer je velika većina brižirke omladine bila na razne načine uključena u NOB. Treba imati u vidu da naša neposrednog angažiranja omladine od rukovodilaca, ali i pojedinih boraca iz Brižirke četa (a ona je u to vrijeme u Brojnom sastavu sa oko 100 boraca stacionirana u Kozarskom), omladine i omladinice angažiraju i seoski akcioni odbori (specifičan oblik narodnooslobodilačkih odbora) koji su sve do travnja 1942.